



Történetépítő sírkövek

SÉTA A KÁMONI TEMETŐBEN

A borostyán sző élő szobrokat a síremlékek köré a kámoni temetőben itt-ott, néma burjánzásban új, zöld leveles formákat teremt. Egyes kidőlt köveken a moha éli világot, és kövirózsa üzeni szép latin nevével – *sempervivum* –, hogy az a sírkert sem hal meg teljesen, amit már nem nagyon látogatnak az élők. Még van mit keresni, míg tart az emlékezet. A múlt egy részét a feledésbe fonják, ugyanakkor titokzatos módon ölelik és őrzik az örökzöld kúszónövény indái, azt kutatjuk, ami maradt, miután a temető több mint fél évszázada, 1963-ban, bezárt.

Ősidők óta lakott település volt Kámon, így a temetkezés is a régmúltba nyúlik vissza, ha nem is épp a ma ismert, lezárt temető helyén, de régészeti ásatásokkal bizonyíthatóan ezen a területen. Errefelé, a városból kivezető út környékén lehetett az ókori Savaria északi temetője. Feltárása már 1820-ban megkezdődött, és 1950-ig, a terület teljes beépüléséig szinte folyamatosan zajlott. Több Kr. u. 1–4. századi temetőrészlet előkerült, a mai Szombathely területén a Paragvári út mentén egészen a Kámon városrészig megtalálták az északi temető nyomait. A római kori Savaria északi temetőjének legnagyobb leletegyüttesét 2006-ban tárták fel, a szombathelyi Művészeti Szakközépiskola és Gimnázium új szárnyának építését megelőzően. 110 sírból kerültek elő gazdag tárgyi emlékek, ezek között volt egy 8 centiméteres Ámor csontszobrocska is.

A szláv eredetű „kámon” szót kő, kövidülő jelentésben vette át a magyar nyelv, mint földrajzi név egykor hatalmas területet jelentett, a város határának teljes nyugati részét, a Perint pataktól az oladi dombokig. A kő földrajzi névelem használatáról a történészek feltételezik, hogy római kőfaragványok, sírépítmények, mérföldkövek meglétét jelölték így. Első okleveles említése a 13. századból való: 1226-ban birtokhatára leírásánál Chomud, 1266-ban pedig Kmun néven szerepel, a szó magyarázatát a görög akmón/kmón/üllővas értelmezés is adhatja. A falut 1410-ben már Kamonként, illetve Kamonyként említik. A község területének legősibb birtokosai a Kámoni vagy Kámonyi nemzetség tagjai a 13. században. Kámoni János neve egy 1281-es oklevélben szerepel (Joanne filio Marcus de Kamun), családja fontos szerepet töltött be Szombathely életében, miután a városba költözött. Egy 1289-es forrás már „szombathelyinek” nevezi őt (Johanni filio Marcii nunc de Sabaria), azzal a megszorítással, hogy korábban kámoni volt.

A Kámon földrajzi név a 17. századtól előfordul végrendeletekben, adásvételi szerződésekben, korábbiak nem maradtak fenn a városi levéltárban. Ebben az időszakban Kis és Nagy Kámon megkülönböztetéssel találkozhatunk, a két település az 1800-as években egyesült, és Kamon, majd Kámon néven szerepelt.

Neves földbirtokosai nemcsak kastélyaikkal, de kastélykertjeikkel is meghatározták a falu fejlődését, arculatát. A 21. század elején felújított Reiszig-kastély reneszánsz alapokon áll, az épület a 16. századból való, egykor a Kámonyi család birtokolta. Később Reiszig Alajos Keresztély építtette át, aki mintagazdaságot művelt. Kastélykertje ma már nem látható. Nem úgy a Sághyak öröksége, akik faültetéssel, később a kámoni arborétum megalapításával írták be magukat a történelembe.

A falut 1950-ben csatolták Szombathelyhez, ez lett a város VII. kerülete. Miután a temetője betelt, 1963-ban bezárták, és az elhunytakat a VIII. kerületi (herényi) vagy a Jáki úti temetőbe viszik örök nyugalomra. Az emberemlékezet már csak néhány jelentős családot tud kiragadni a bő ötven éve nem működő temetőből, miután a hozzátartozók nagyon idősek, lassan kihalnak, és feledésbe vesznek a falu egykor meghatározó alakjai, de megtaláljuk még néhányuk nyomait a temetőben: a Saághy, a Reiszig, a Kummer család síremlékeit.

Valaha, mielőtt Szombathely egybeépült volna a környező falvakkal, és azok a peremkerületeivé váltak, kukoricatábla határolta északról a várost, utána következett Kámon, majd Senyefa, ami beolvadt Herénybe.

Kísérőnk, dr. Széll Kálmán, neves sebész és aneszteziológus főorvos a szomszédos faluban, Herényben született 1926-ban, a néhai miniszterelnök, a nemzeti liberális Széll Kálmán oldalági leszármazottja (ükunokaöccse). Hétéves volt, amikor a jelenlegi Csillagvizsgálóval szemben lévő un Bubla házból az 1929-ben elhunyt nagyapja, Széll Ödön herényi házába költöztek. Ikertestvérével, Tamással együtt a szomszédos Kámonban járt elemi iskolába négy évet. 11 éves korában Kőszegre adták a katonai iskolába. A szülei elváltak, az édesanyja Nemesbődön folytatta az életét, az édesapja Herényben, így a szünidőknek is csak a felét töltötte itt. Csak három alsótagozatos osztálytársára emlékszik, ifj. Horváth Istvánra, aki kertész lett, mint az édesapja, az Elek család fiára és Győrvári Editre, a volt kórházi diétás főnővérre, a szombathelyi karitás egyik megalapítójára, akivel később a kórházban is együtt dolgoztak. Széll Kálmán később Nagyváradra került a Honvéd Tüzérségi Hadapródiskolába, majd Budapesten summa cum laude végezte el az orvosi egyetemet. Az ikertestvére a híres pécsi Pius gimnáziumba járt, majd műegyetemre, bölcsészvegyész tanár és vegyész-mérnök lett. Széll Kálmán 1952-ben jött vissza Szombathelyre, egyetlen munkahelyén, a Markusovszky kórházban dolgozott 40 évet, ismerőseit, barátait orvosként szerezte. Azóta, hogy visszatért, Herényben lakik, nagyapja egykori háza mellett építkezett, és számon tartja, hogy a Szent Imre herceg utcának ez a szakasza hajdan Senyefához tartozott.

Kimegyünk a fél évszázada lezárt, arborétum háta mögötti temetőbe, ahol a 92. évében járó professzor is évtizedekkel ezelőtt járt utoljára. (Az ő családja a herényi temetőben nyugszik.) Kibogozzuk a lakatként használt gumipókot temetőkapun, belépünk. A sírkert szépen gondozott, láthatóan frissen nyírta a fűvet a Vas Megyei Temetkezési Kft., annak ellenére, hogy valószínűleg kevés látogató jár ide, a gondozottság őrzi a temető kegyeleti park jellegét. Sok a kidőlt kereszt, szétesett betonkeret, ledőlt emléktábla, némely hantokon komoly fák nőttek az elmúlt évszázad során,



egy-egy sírköveket teljesen benőtt a borostyán. Néhány látogatott sírt találunk, melyeken koszorúk, virágok jelzik, hogy még élnek a hozzátartozók. Elmegyünk balra a kút mellett: a temető nyugati részén helyezkedik el egy szép nagy – talán szombathelyi vonatkozásban a legnagyobb –, klasszicista stílusú mauzóleum, amely a Reiszig család temetkezési helye volt. A zárszerkezetből ítélve hatalmas vaskulcs nyitná, nem tudni kinél van, nem tudunk bemenni. A család tagjai a 19. század óta jelentős szerepet töltek be a település és a környék életében.

Reiszig Alajos (1820–1853) földbirtokos Kámonban született, és itt is halt meg 33 évesen. Rendkívül fiatalon gyors, nagyívű karriert futott be: 1845-ben ő volt a vármegye táblabírója, 1848-ban a felsőőri kerület országgyűlési képviselője lett, majd a szabadságharc egyik kormánybiztosa. A nyugalmazott császári kapitány családja „honfúsiót” volt, ahogy kiemeli a Vas vármegyei archontológia. Kisjóka Takács Kornéliát vette feleségül.

Fia, dr. Reiszig Ede (1848–1908) is itt született a faluban, 1871-től Vasvármegye első aljegyzője, 1875-től főjegyzője, 1883-tól 1889-ig alispánja, 1895-től főispánja volt. Az államtudományok doktora címet a heidelbergi egyetemen szerezte meg. A laktanya építéséért Szombathely díszpolgárává avatták 1889-ben, amikor a katonai hierarchiát tükröző épületegyüttest átadták használatra a 11-es huszárezrednek. Aktív tagja volt a helyi társadalmi életnek: elnöke volt a Vasvármegyei Casino Egyesületnek, tagja az Adria Magyar Királyi tengerhajózási RT-nek, a Délvasút Társaságnak és a Dunántúli Helyiérdekű Vasutak igazgatóságának. Neje, báró Szegedy Entsch Irma azzal szerzett hírnevet, hogy részt vett a város jótékonyági megmozdulásaiban. Három fiuk (Ede, Lajos, Géza) és egy lányuk (Antónia) született. Grazban halt meg.

Ede fiuk, ifj. Reiszig Ede (1873–1946) jogot végzett, közben bölcsészeti, főleg történelmi előadásokat hallgatott, történész, helytörténész lett. 1894-ben Németországba ment, ahol a nyilvános könyvtárakat tanulmányozta. 1895-ben bölcsélet-doktorrá avatták, még ebben az évben Vas vármegye tiszteletbeli aljegyzőjévé nevezték ki, majd szolgabíróvá választották. 1897-ben belügyminisztériumban kapott tisztviseleti állást – segédfogalmazóként dolgozott –, majd miniszteri tanácsosként ment nyugdíjba. Szerkesztője volt a Magyarország Vármegyei és Városai III. kötetnek, a nemesi családokat tárgyaló részt ő írta. 1899-ben a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, 1904-ben pedig a Magyar Történelmi Társulat választmányi tagja lett. 1901-ben hosszabb külföldi tanulmányútra indult, melynek állomásai voltak: München, Stuttgart, Strasburg, Párizs. 1902-ben Drezda, Prága és Berlin nyilvános könyvtárait tanulmányozta, főleg a családtörténeti irodalom szempontjából. 1903-ban a Földközi-tengeren tett nagyobb utazást. 1905-ben a vallás- és közoktatási miniszter a műemlékek országos bizottságánál levelező tagnak nevezte ki.

Dr. Széll Kálmán meséli, hogy a német eredetű, de már a szabadságharc előtt magyaros honosságot nyert Reiszig család népes család volt. A háború alatt is itt maradtak a Szófia utcából nyíló, ma is álló kastélyukban, akkor is, amikor odakerült a svájci Vöröskereszt. A professzor emlékszik Reiszignére, aki a Vöröskereszt révén sok mindenhez hozzájutott, és szivarkákat küldött az erős dohányos nagyanyjának, mert

megtudta, hogy cigarettáínségben szenved. Emlékszik, hogy volt a családban egy fiú, Imre, aki szintén a kőszegi katonai iskolába járt, fölötté jópár évvel. Az 1969-es leírás szerint Reiszig Imre (1919–1949) itt nyugszik a kámoni temetőben, akkor még lefényképezték faragott fakeresztjét, amit most nem lelünk meg sétánk során.

A Reiszig mauzóleum északi oldalán a Sággy-család sírjai vannak. Obeliszk alakú, fehér faragott gránitkő állít emléket a kámoni arborétumot alapító Saághy István édesapjának – ő még másként, „a” betű nélkül írta a nevét –, Sággy Mihály (1820–1875) földbirtokosnak, aki az arborétum helyén méhészkedett, gyümölcsöst létesített szilvafákkal, mezőgazdasági szakíró volt. Az első fákat az Öregparkban még ő ültette az 1860-as években a korábbi kiskastély köré. Országos hírű méhész volt, ezért főleg mézelő növényeket telepített, sok fenyőfélé, nemcsak Kámonban, hanem a Felsőcsatár és Nári között elterülő jápláni birtokán is. Utóbbi ligetének mamutfenyői és óriástujái 2014 óta helyi védettség alatt állnak. Sírját – amely nejével, Spettl Franciskával (1838–1920) közös –, ma élő méhészek koszorúzzák, köztük Mayer Rudolf, aki dr. Széll Kálmán szomszédságában, nagypapja, Széll Ödön egykori házában lakik.

Az arborétumot 1891-ben megalapító dr. Saághy István (1865–1945) jogász, köztisztviselő, földbirtokos nem itt nyugszik, mert a háború elől Ausztriába ment, ahol hamarosan meg is halt. Felesége, dr. Saághy Istvánné, Eörssy Irén (1870–1941) akkor már négy éve nem élt, itt temették el a kámoni temetőben. Az 1969-es temetődokumentáció szerint márványtáblával jelölt műkö sírkeresztnek kellene lenni a nyughelyén, ehelyett egy kidőlt fakeresztet látunk fémtáblára írt névvel, lassan teljesen benövik a növények a réges-régen rárakott koszorúval együtt. A közelben áll még egy családtag – az „a” betű hiánya ellenére talán a kislányuk vagy más rokon –, a mindössze két esztendőn élt Sággy Irénke (1896–1898) kicsi fehér gránit obeliszkje.

A jogi végzettségű Saághy István önképzéssel vált világhírű dendrológussá. Feljegyezték róla, hogy nagy szenvedéllyel és nagy tudással alakította arborétumát az 1890-es évek elejétől több mint fél évszázadon át. A botanika iránt érdeklődő és elkötelezett gyűjteményalapítókkal barátkozott, így gróf Erdődy Ferencsel, Vép birtokosával; gróf Ambrózy-Migazzi Istvánnal, a Jeli Arborétum alapítójával; báró Baich Mihállyal, Szeleste arborétumának alkotójával. Rendszeres kapcsolatuk és összejárásuk során nemcsak tapasztalataikat, hanem növényeiket is csereberélték egymás közt. Saághy István beutazta Európát is, végiglátogatta a jelentősebb arborétumokat és faskolákat, útjairól sok növényt hozott haza. Állandó kertészt nem alkalmazott, maga szerezte be a növényeket, nevelte, vetette, oltotta, dugványozta őket az üvegházában és csemetekertjében.

Nemesítéseinek csúcsa a Saághy luc (*Picea Saághy*) névvel leírt új fenyőhibrid volt két külön földrészről származó fenyő keresztezéséből. Ez a világon elsőként Saághy Istvánnak sikerült még 1917-ben. A fa leírása és elnevezése Gayer Gyula botanikus muzeológustól származik, aki a Saághy iránt érzett tiszteletből nevezte el így az új hibridet. Gayer Gyula a Kámoni Arborétum 7 hektáros területén 244 fenyő és

310 lombost fajt írt le. Ezután az arborétum az erdészeti, kertészeti, dendrológiai és botanikai tudományok művelőinek zárandokhelyévé vált. Saághy István a legértékesebb növényekről, tapasztalatairól számos szakcikket írt, részt vett Szombathely fásításában is. A nevéhez köthető a belvárosból az arborétumhoz vezető Paragvári út védett feketefenyő fasora.

A jelenleg is látható kastélyt az 1910-es években építtette Saághy István. Az arborétum és a kastélyépítés minden pénzét felemészttette. Híres faiskolájának bevételei is egyre inkább kevésnek bizonyultak, egészségi állapota erősen romlott, így az 1930-as évek végére már nem tudta az arborétumot szinten tartani. Többször felajánlotta az államnak jelképes összegért, de nem sikerült gondos kezekre bízni a gyűjteményt. A háború alatt a fákat szegények tüzelték, hogy meg ne fagyjanak, a háború után az arborétum maradékát államosították. A Szombathelyi Erdőgondnokság vette kezelésbe, természetvédelmi területté nyilvánították, az 50-es években kezdődött második aranykora, fejlesztették, bővítették, a 80-as évekre elérte mai 27 hektáros méretét.

Széll Kálmán a Sággy/Saághy családról azt meséli, összejártak a nagyszülei és Saághy Istvánék közös uzsonnákra, az uzsonna akkor még a Monarchia korában jelentőséget kapott, rangos étkezés volt: kútba leengedve hűtött, habos kávéval, kuglóffal. Saághy Istvánné nagyon szerette az állatokat, mindig legalább két macskája volt, akik felugráltak az asztalra, de a „Sic!”-ből mindig „Cic-cic-cic” lett. A professzor emlékszik Saághy Bucc-ra, aki agglagény maradt, a fronton nyaklövést kapott, eszméletlen volt, amikor a halottak gödrébe lökték, és már öntötték rá a meszet, mikor megmozdult. Észrevették, kihúzták, meggyógyult, de a nyaka mindig merev maradt. Felidézzük Saághy Picint, akinek már csak becenevére emlékszik a professzor, szobrászkodott, ezért be-beszaladtak hozzá megnézni, mit alkot éppen.

Bennünket, ikreket minden érdekelt. Saját külön nyelvünk is volt, a körülbelül száz szóból álló „errip”, a mamit „mappi”-nak hívtuk, apánkat „fálé”-nak – mondja dr. Széll Kálmán. – Az arborétumban akkor még nem voltak ennyire nagy fák, és magánterület volt, de nekünk gyerekeknek megengedte Saághy István, hogy ott játsszunk. Az ikertestvéremmel, Tamással – aki 1970 óta az USA-ban él – és Mészáros Józseffel, aki felnőttként festőművész lett, közösen csónakáztunk itt az arborétum mögött a Gyöngyös patakon. A Bánovits malomnál mindig ki kellett venni a csónakot a vízből, gyalog átvinni a túloldalára, és újra vízre tenni. A Gyöngyös keleti partja mentén, az arborétumtól északra feküdt a Sági rét, jelenleg az arborétum szerves része. Az eredeti arborétum közepe táján helyezkedett el egy tujacsoport, ott volt a Sággy család kisállat temetője, kutyáikat, macskáikat ott hantolták el, az állatok sírhelyét táblákkal, feliratokkal jelölték... A háború végén a család elmenekült, és soha nem jöttek vissza. Egyszer írtak nekem egy levelet Amerikából, a birtokuk, az arborétum és néhány személy iránt érdeklődtek. Megválasztam, amit tudtam, megírtam, hogy az arborétumot államosították, de a területe növekszik... Többé nem jelentkeztek.

Megyünk tovább a temetőben, sokszor hiába próbáljuk lefejtetni a borostyánt a kövekről, mélyen vannak a feliratok, és már nem is nagyon látszanak. Megtaláljuk a leg-



híresebb kámoni kertészdinasztia alapítójának szétesett sírkövét, eldölt, benötte a moha, a borostyán, leborult róla a kőrózsás díszítőelem. Már alig látszik a név, de még el tudjuk olvasni: itt nyugszik Kummer József (1861–1920), akinek kilenc gyermekéből öt kertész lett. 1902-ben kapott iparendélyt Kámonban. Az Országos Magyar Kertészeti Egyesületnek tagja, a Vasvármegyei Kertészeti Egyesületnek pénztárnoka volt. Kertészeti kiállításokon több jelentős érmet nyert.

Nem találjuk meg Horváth István sírját, aki szintén neves kertész volt, a fia, ifj. Horváth István Széll Kálmánnal együtt járt iskolába, ő is kertész lett. A professzor emlékszik, egy kis viskóban laktak, de az apa megalapította kertészeti üzemét 1926-ban, ami a II. világháború után felvirágzott, és a család Kámon egyik leggazdagabb családjává lett, szép nagy házat építettek. Horváth István 1934-ben a szombathelyi Kertészeti Kiállításon O. M. K. E. ezüstérmét nyert a páfrányaival, 1949-ben háromhajós, ezer négyzetméteres melegvízfűtésű üvegházat épített. 1952-ben belépett a kámoni Szorgalom Tsz-be, ahol a saját üzeme vezetésével bízták meg, paprika- és paradicsompalántákat termesztett nagyszámban. Nagy Imre kormányprogramjának hatására kilépett a téeszből, és ismét magántermelő lett, kertészetében a családtagjai dolgoztak, felesége, fia és menyje. 1960-ban alapító tagja volt a Szombathelyi Kertész MTSZ-nek, később kilépett, és ismét az addig háztájként működtetett növényházában, melegágyaiban kertészkedett családjával haláláig.

Odalépünk Bognár Imre (1867–1934) és Bodorkós Erzsébet (1877–1941) jó állapotú, közös sírkövéhez. Mivel a történetírás megörökíti, hogy az 1950-ben átadott és felszentelt kámoni templom építéséhez két helybeli familia, a Bodorkós és a Bognár család ajándékozott egy-egy nagy telket a Szent Imre herceg utca és a Gyöngyös patak között, valószínűsítjük, hogy az itt nyugvó pár családjairól van szó, haláluk után az ő telkeiket adhatták oda a gyerekek a templomhoz. Széll Kálmán emlékszik: Bodorkós volt a kámoni bíró, a lánya, Ilona apáca volt, majd a rendek feloszlata után „illegális” hitoktató, a sekrestyében dolgozott a templom megépítése után. Mielőtt a templom elkészült, a faluban csak egy kápolna volt a mai körforgalomnál.

A helytörténeti krónika rögzítette, hogy a kápolnát első világháborús lengyel hadifoglyok készítették fából 1919-ben, Kámonnak ajándékozták, társzekéren hozták ide, és a meglévő harangtorony mellé állították. (A kámoniak később nehezen váltak meg tőle, több beadványt írtak a városvezetésnek, végül az a megoldás született, hogy a Jáki úti Hősi temetőben újra felállították, ahol 2004-ben szentelték fel.)

A falunak önálló plébániája 1930-ban lett, addig a kámoni és a herényi közösen szombathelyi székesegyház főplébániájának filiája volt. A szentmiséket a kámoni egyházi iskolában tartották, ahol összenyitottak vasárnaponként két tantermet. 1940-ben azonban katonákat szállásoltak el az iskolában, misézésre csak a szentély maradt. Miután az iskolákat államosították, és nem lehetett ott tartani az istentiszteleteket, Sarlay Géza plébános megkezdte a kámoni templom építésének előkészületeit. Az egyházközség elfogadta a Bodorkós és a Bognár család ajándékát, a Szent Imre herceg utca és a Gyöngyös patak közti telkeket, hogy legyen helye a templomnak. A hozzá

tervezett tornyot a hatóságok az építési engedély ellenére nem engedték felépíteni. Az egyházközség, hogy a torony tégláját megmentse, a padlózatba rakta le. A templomot 1950-ben Kovács Sándor megyéspüspök szentelte fel. A tornyot Brenner József kámoni plébános – későbbi püspöki helynök, jelenleg Vasvár-Szombathelyi Székeskáptalan nagyprépostja – építtette meg az ezredforduló után, 2003-ban készült el.

Kimegyünk a sírkertből, gondosan visszazárjuk a gumipókkal a kaput. A Mindenki keresztje innen alig látszik, az egykor kertesítésnek szánt facsometékből sudár fák nőttek, mint a testőrök, sűrűn körbeveszik a krisztusi mementót. Elköszönünk dr. Széll Kálmántól, aki innen egy kis kerülővel tér haza arborétumhoz közeli otthonába. Kámon ma a botanikus kertjéről, kertészeteiről híres, római sírköveiről ma már nem emlékezik meg senki, pedig kétszáz esztendeje az építmények ha rozogán is, de még álltak, és antik maradványokból is építkező Szombathely sok alapanyagot e területről szerzett. A 19. század elején kezdődött a római emlékek felhasználásának új módja: nemcsak a római utcák bazaltköveit ásták ki és szedték fel az utak javítására, hanem a Szombathely és Kámon között elterülő szántóföldeken lebontott, római téglából épült síremlékek anyagát is újrahasznosították. Tégláépítményekről, „kű statuák”-ról esik szó egyes forrásokban, amelyek romladozva összedőlni látszottak – nemcsak itt, hanem a város környékén más irányokban is-, ezért a szerencsétlenség elkerülésére tanácsosnak látták a lebontásukat... Így szolgálták a holtak kövei a római romokon épülő életet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ódor Edit: Herény és Kámon gazdasági, társadalmi és kulturális viszonyai 1918–1950 között – BDTF szakdolgozat, Szombathely, 1987. Témavezető: dr. Zielbauer György
- Kiss Gábor–Tóth Endre–Zágorhidi Czigány Balázs, Savaria-Szombathely története. A város alapításától 1526-ig, Szombathely, 1998.
- Mayer László–Tóth Kálmán: Régészeti kutatások Vas megyében 1952–1989. Panniculus, Szombathely, 1993
- Derdák Ferenc vonatkozó helyszíni rajzai régészeti ásatásokról, Savaria Múzeum – meglekintés 2017. 08. 14-én
- Szombathely – Kertész utca (LATEX) 1179/73 – 1206/73. Római temető feltárása, szarkofágos sír – 1980-as évek. Tárgyrajzok: Tóth Csaba, Somlósi Lajos. Régész: Medgyes Magdolna.
- Szombathely – Vízöntő utca (volt Távthő) 1423/81 – 1430/81. Késő bronzkori telep feltárása, tűzrakó hely, edények – 1981. Régész: Bánhidi Gábor.
- Takács Ferenc: Porladó kövek árnyékában – Vas megye jelentős személyiségei, Szombathely, 2006

- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái XI. (Popeszku–Rybay). Budapest: Hornyánszky. 1906
- http://www.vaml.hu/Nevtar/R/Reiszig_Ede.html – Vas vármegyei archontológia, 1872–1918 – megtekintés: 2017. 08. 21-én
- Somkuthy Ferenc – dr. Tóth József: A Vasvármegyei (szombathelyi) Kertészeti Egyesület története (1912–1949), Pro Natura Könyvek, 2004
- Tóth József és Somkuthy Ferenc: Szombathely város kertkultúrája a XIX-XX. században – Szombathely, 2009.
- A kámoni arborétum története – <http://www.kamoniarboretum.hu/index.php/multido> – megtekintés 2017. 08. 21-én
- Domonkos János: A kámoni (Szombathely VII. kerület) temető néprajza. Kézirat. Szombathely, 1969. 18. lev. 20. t. 74 db beragasztott fényképpel – Berzsényi Dániel Könyvtár, Savariensia gyűjtemény HF600
- Fogbetegségek a római korban Savaria keleti temetőjének tükrében Y. Nagy Marcella – http://okorportal.hu/wp-content/uploads/2012/11/2003_2_3_nagy.pdf – Megtekintés: 2017. 08. 03-án
- <http://www.weborvospro.hu/cikkek/portre/azaneszteziologiabolcsojenel.html>
Megtekintés: 2017. 08. 23-án
- <http://www.savariamuseum.hu/?meglepetes-amor-figura-%E2%80%93-honap-m%C5%B1targya,163> – Megtekintés 2017. 09. 03-án

